

Розділ: Психологія особистості

УДК 316.6

Особливості переважаючих ціннісно-сміслових орієнтацій студентів коледжів технічних спеціальностей

Вербова Ю.В.
zi_zi@inbox.ru

Стаття присвячена висвітленню проблеми ціннісно-сміслових орієнтацій студентів коледжів технічних спеціальностей. Описані результати здійснених теоретичних та емпіричних досліджень у сфері ціннісно-сміслового самовизначення даної категорії студентів. Проаналізовані особливості загальної осмисленості життя досліджуваних, вираженість її окремих компонентів та переважаючі їх цінності. Встановлений зв'язок між рівнем осмисленості життя студентів коледжів технічних спеціальностей та структурованістю їх ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: студенти коледжів технічних спеціальностей, цінності, ціннісно-сміслові орієнтації, осмисленість життя.

Статья посвящена описанию проблемы ценностно-смысловых ориентаций студентов колледжей технических специальностей. Описаны результаты теоретических и эмпирических исследований в сфере ценностно-смыслового самоопределения данной категории студентов. Проанализированы особенности общей осмысленности жизни исследуемых, выраженность ее отдельных компонентов и преобладающие их ценности. Установлена связь между уровнем осмысленности жизни студентов колледжей технических специальностей и структурированием их ценностных ориентаций.

Ключевые слова: студенты колледжей технических специальностей, ценности, ценностно-смысловые ориентации, осмысленность жизни.

The article is aimed to reveal the problem of technical specialties colleges student's value-meaning orientations. The main theoretical and empirical researches in the sphere of value-meaning self-determination of this category of students are implemented. The specificity of respondent's general meaning of life and its components, predominant values are analyzed. The correlation between the meaning of life and value orientations structuring of technical specialties colleges student is conducted.

Keywords: technical specialties colleges student, values, value-meaning orientations, meaningfulness of life.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження особливостей ціннісно-сміслових орієнтацій студентів технічних спеціальностей визначається тим, що при вступі до ВУЗУ, коледжу чи технікуму не враховується той комплекс психологічних феноменів, який визначає успішність навчання, формування стійкої професійної спрямованості кожного студента, заснованої на його ціннісно-сміслових орієнтаціях. Потрібний індивідуальний підхід, і так само максимальне використання усього арсеналу можливостей профорієнтації учбово-педагогічного процесу, створення і впровадження педагогічних технологій, орієнтованих не лише на підвищення рівня знань студентів, але і на розвиток професійного самовизначення, тобто діяльнісно-сміислової єдності у майбутніх фахівців.

Ціннісно-смісловий компонент професійної спрямованості сучасних студентів технічних спеціальностей особливо важливий, оскільки відображає рівень усвідомленості молоддю особистістю власного професійного вибору та визначає направленість процесу оволодіння професійно необхідними знаннями і навичками, окреслення особливого ставлення до майбутньої діяльності відповідно до провідних сміслових настанов та ціннісних орієнтацій.

Окремі аспекти професійного становлення студентів висвітлені у наукових працях, які присвячені дослідженню тенденцій формування ціннісно-сміслових настанов сучасної молоді (Г.О. Вайзер, Б.В. Зейгарник, К.В. Карписький, Д.О. Леонт'єв, В.Ф.Петренко) та специфіки професійного становлення особистості (К.М. Гуревич, В.А. Кан-Калик, Є.О. Клімов, Б.В. Кулагін, Н.В. Кузьміна, А.В. Сірий). На сьогоднішній день у психолого-педагогічній літературі наявна значна кількість досліджень, які відображають специфіку професіоналізації та ціннісно-сміслового самовизначення студентів вищих учбових закладів. Проте, у науковій літературі відсутній систематизований виклад ціннісно-сміслових орієнтацій студентів коледжів, які навчаються за технічними спеціальностями.

Мета даної статті – проаналізувати результати дослідження особливостей ціннісно-сміслових орієнтацій студентів технічних спеціальностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблеми ціннісно-сміислової сфери особистості приділялась значна увага. Дослідження сутності самих понять «цінність», «ціннісно-сміслова сфера» Д.О.Леонт'євим, О.Л.Носенко, В.О.Ядовим; визначення функцій ціннісних орієнтацій М.І.Лапіним; аналіз динаміки ціннісно-мотиваційної сфери І.С. Коном, М.Н.Корневим; Ю.Л.Трофімовим, розгляду дослідження взаємовпливу процесу навчання і розвитку ціннісно-сміслової сфери (С.Д.Максименко) мають важливе значення в процесі аналізу формування і трансформації ціннісно-сміслових орієнтацій особистості.

Особливе значення для формування всебічно розвиненої особистості ціннісно-сміслові орієнтації мають у студентському віці. В цей час особистість досягає високого рівня інтелектуального розвитку, формує цілісний Я-образ, самовизначається у життєвих і професійних планах, осмислено спрямовує свій погляд у майбутнє.

Важливість вивчення ціннісно-сміслових орієнтацій студентів технічних коледжів визначається вагомою роллю ціннісно-сміслової сфери у професіоналізації майбутніх фахівців. Загалом, значна кількість дослідників відзначає ціннісно-сміслові орієнтації як вагомий компонент професіоналізації

особистості, що визначає успішність професійної ідентифікації спеціаліста та окреслює специфіку професійної підготовки фахівців.

У дослідженні Т.М.Картель [2] виявлена інтенсивність сформованості провідних функцій професійної свідомості й самосвідомості майбутніх інженерів-будівельників за аксіологічним, мотиваційним, когнітивним, креативним і рефлексивним критеріями. Нею встановлено, що для майбутніх інженерів-будівельників, які перебували на високому рівні професійного становлення, було характерним те, що вони проявляли стійке емоційно-ціннісне позитивне ставлення до професії, оцінювали її як найважливішу й таку, що відповідає головним особистим прагненням і бажанням, усвідомлено схвалюючи її цілі й завдання, демонструючи яскраво виражену потребу й бажання присвятити себе їх рішенням.

Натомість, Н.В.Гоголь [1] стверджує, що переважаючі зміни в аксіосфері студентів коледжів відбуваються саме під впливом референтної групи, що також призводить до зміни особистісних якостей. Молоді люди, що перейшли зі школи до середньо спеціального навчального закладу, переживають достатньо виражену психологічну кризу. При чому, головною ознакою даної кризи є нестача цінностей, що могли б надати життю юнаків мотиваційної привабливості, емоційної насиченості і наскрізної смислової направленості.

Як зазначає Н.Г. Набіуліна [3], юнаки у період вступу до коледжів та середньо спеціальних навчальних закладів вже володіють певною життєвою позицією, набором смислів та ціннісних орієнтацій. При цьому, вона зазначає, що саме формування ціннісно-смислових орієнтацій у процесі професійного навчання юнаків є вагомим завданням, поряд з набуттям професійних знань та формуванням умінь, і передбачає підготовку молоді до майбутньої професійної діяльності в мінливих соціально-економічних умовах сьогодення.

Із побудовою життєвої та професійної перспективи пов'язані дослідження професійного аксіогенезу особистості, висвітлені в роботах Г.К. Радчук [5]. Аналіз психолого-педагогічних джерел та емпіричні дослідження дозволили авторці визначити, що показником актуалізації освітою особистісного потенціалу є суб'єктна позиція студента як усталений, суб'єктно-пристрасний смислопороджувальний центр структури особистості, що детермінує активний характер професійно-особистісного саморозвитку у процесі фахової освіти.

У дослідженні проведеному В.Н. Недайвозовим [4], приділена увага конструюванню моделей життєвого та професійного проектування студентів технічних коледжів у рамках їх професійного самовизначення. Життєва перспектива, за В.Н. Недайвозовим, може складатися із набору потенційних життєвих траєкторій, які дозволяють особистості претендувати на певні соціальні блага та привілеї. Він визначив, що студенти технічних коледжів характеризуються відсутністю зв'язку між трьома компонентами імовірнісної перспективи – професійного розвитку, професійної перспективи та професійно-трудова діяльності. Ці три компоненти імовірнісної життєвої перспективи розглядаються як три самостійні сфери людського життя. У той час як досягнення перших двох неможливе без досягнення третьої.

Такі результати досліджень, на нашу думку, свідчать про порушення ієрархії ціннісних орієнтацій молоді особистості та смислового осягнення нею власного життєвого шляху. Імовірно, такі студенти характеризуються низьким рівнем осмисленості життєвого шляху (поняття Д.О.Леонт'єва) та порушенням логіки розуміння власного життя та самого себе. Відповідно, низький рівень інтегрованості життєвої та професійної перспективи студентів коледжів викривляє їх ставлення до професіоналізації, адже відсутність цілісного бачення власної життєвої перспективи знецінює процес професійного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нами було здійснене комплексне вивчення ціннісно-смислових орієнтацій студентів коледжів технічних спеціальностей. У даній публікації частково висвітлені його результати. Дослідження проведене на базі Полтавського нафтогазового геологорозвідувального технікуму Полтавського національного технічного університету імені Ю.Кондратюка (участь у дослідженні взяли 90 студентів першого курсу (спеціальності «Буріння свердловин», «Експлуатація нафтових і газових свердловин», «Розвідування газових і нафтових родовищ»), віком 15-16р. В емпіричному дослідженні використані методики «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» (С.С.Бубнова) та «Тест смисложиттєвих орієнтацій» (Д.О.Леонт'єв).

За результатами дослідження нами визначено, що 45,9% досліджуваних характеризується вираженою осмисленістю життя. Тобто, вчинки та дії, які вони здійснюють, підпорядковуються загальній логіці їх життя, підкоряються властивим їм смислам та смисловим настановам.

Також, 18% досліджуваних мають середній рівень осмисленості життя. Вони у життєвих вчинках переважно орієнтуються на свої смислові настанови, але у деяких ситуаціях можуть діяти на протигагу властивим їм життєвим смислам, порушуючи логіку попередньо вчинених дій. Переважно, це відбувається в ситуаціях, коли юнаки підпадають під вплив друзів, думка яких є надзвичайно важливою для них.

Окрім цього, 36,1% досліджуваних характеризується вираженням низьким рівнем осмисленості життя. Вони не мають провідних смислових настанов, які регулюють їх професійне становлення, вчинки і професійні вибори таких юнаків часто мають ситуативний характер та не підкоряються загальній життєвій логіці. Таким юнакам властиве недиференційоване ставлення до життя та дифузність смислової сфери, мінливість соціальної поведінки, що виражається і у проблемах життєвого самовизначення, бачення себе у майбутній професії та сфері діяльності.

За порівнянням особливостей різних аспектів осмисленості життя студентів технічних спеціальностей нами визначено, що для більшості (65,7%) досліджуваних властиве переважання високого рівня осмисленості процесу життя. Такі студенти сприймають життя, як цікаве, емоційно насичене і наповнене змістом. Вони задоволені власним життям та позитивно до нього ставляться. Натомість, для 11,4% юнаків властива ознака незадоволеності своїм життям у сьогоденні; при цьому,

однак, осмисленості життя можуть надавати повноцінний сенс спогади про минуле або націленість на майбутнє.

Також, 43,8% досліджуваних характеризуються наявністю в житті цілей у майбутньому, які надають життю осмисленість, спрямованість і часову перспективу. Їх життя осмислене та підкорене загальній логіці, досягненню цілей. При цьому, для 32,1% досліджуваних властиве орієнтування на відсутність життєвих цілей, нелогічність життя. Наявність таких орієнтацій дозволяє характеризувати їх як людей, що живуть сьогоднішнім або вчорашнім днем, гедоністів. Такі студенти не мають чітко визначених цілей у професійній самореалізації, не розглядають власне професійне становлення як життєву ціль.

Окрім цього, для 58,5% досліджуваних властиве надання високої результативності власному життю. Такі студенти вважають, що вони багато чого досягли та мають виражений життєвий досвід. Також, 12,3% досліджуваних не задоволені власним життям, негативно ставляться до подій в минулому. Для 37,6% досліджуваних властиве переважаюче локусу контролю «життя», тобто орієнтування у діяльності на ситуації та умови оточення. Виражена смислова орієнтація на свої смислові установки, цінності та переконання властива лише 29% досліджуваних із переважаючим локусом «Я» в осмисленні життя.

За методикою «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» (С.С. Бубнова) визначено, що для досліджуваних студентів властиві виражені найбільшою мірою такі цінності, що зумовлюють їхню життєву активність, як покращення матеріального положення (виражено у 32,2% вибірки), досягнення високого соціального статусу (31,5%), спілкування (30,3%), пізнання нового (29,4%).

Найменш вираженими життєвими цінностями студентів коледжів технічних спеціальностей є соціальна активність для досягнення позитивних змін у суспільстві (3,2% досліджуваних), допомога іншим людям (3,5%), насолода прекрасним (4,7%) та здоров'я (5,3%),

Таким чином, у життєдіяльності та професійному становленні студенти коледжів технічних спеціальностей орієнтовані на досягнення матеріального благополуччя, вважають, що це виступає найбільш вагомою ціллю їх професійної діяльності. Такі студенти розцінюють власне професійне навчання та становлення не з точки зору можливості провокувати зміни у суспільстві та отримання естетичної насолоди (що виступає найменш значимими цінностями досліджуваних), а з точки зору можливості покращувати матеріальне становище за рахунок майбутньої професійної діяльності. Переважання такої цінності у студентів відображає їх ставлення до навчання, яке підпорядковане вагомості практичності, можливості подальшого використання набутих знань студентами у професійній діяльності.

Також, достатньо вираженою цінністю досліджуваних є досягнення високого соціального статусу. Вони вважають, що їх професійна діяльність не тільки виступатиме способом покращення матеріального благополуччя, але і засобом досягнення соціального статусу і визнання. Такі цінності студентів свідчать про значимість оцінки соціального оточення та самовираження для молоді, що відповідає загальним закономірностям психологічного становлення особистості в юнацькому віці.

Окрім цього, студенти коледжів технічних спеціальностей надають ваги спілкуванню з оточуючими. Взаємодія з іншими людьми як у житті загалом, так і у професійному навчанні зокрема, є вагомою їх цінністю. Спілкуючись із оточуючими студенти проявляють свої інтереси, переконання і цінності, набувають соціального досвіду та отримують зворотний зв'язок стосовно власних психологічних особливостей, життєвих планів та професійної перспективи.

Нами також порівняні показники між осмисленістю життя та переважаючими ціннісними орієнтаціями студентів коледжів технічних спеціальностей. Нами передбачено, що високий рівень осмислення власного життя передбачає чітку постановку життєвих цілей та мобілізацію особистості до їх досягнення, визнання загальної логіки життя. А низький рівень осмисленості життя пов'язаний із орієнтацією особистості на мінливі форми активності, думку оточуючих. Для доведення статистичної значимості відмінностей у проявах ціннісних орієнтацій у студентів із різним рівнем осмисленості життя використаний критерій ϕ^* -кутового перетворення Фішера. Його емпіричні значення представлені у наступній таблиці

Таблиця 1

Значення ϕ^* -емпіричного за порівнянням вираженості цінностей у студентів з різним рівнем осмисленості життя

Матеріальне благополуччя	Соціальний статус	Спілкування	Пізнання
4,32**	3,41**	0,23	3,46**

Порівнявши значення ϕ^* -емпіричного з ϕ^* -критичним: 1,64 ($p \leq 0,05$) і 2,31 ($p \leq 0,01$), можна говорити про наявність вираженої статистичної відмінності у проявах цінностей матеріального благополуччя, прагнення досягти соціального статусу та пізнання нового на рівні значимості ($p \leq 0,01$). Тобто, студенти, яким властивий високий рівень осмисленості життя, дійсно мають більш чітко окреслену систему життєвих цінностей, серед яких найбільш вираженими є цінність матеріального благополуччя, досягнення соціального статусу та пізнання нового, при високій значимості спілкування для досліджуваних як з високим, так і з низьким рівнем осмислення життя.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, нами визначено, що студенти коледжів технічних спеціальностей переважно осмислено ставляться до життя та чітко розуміють свої життєві і професійні цілі, що конструюються відповідно до виражених молодим людям цінностей досягнення матеріального благополуччя і соціального статусу, взаємодії з оточуючими і пізнання нового. При чому, визначений зв'язок між рівнем осмисленості життя

студентів коледжів технічних спеціальностей та властивою їм структурованістю ціннісних орієнтацій. Високий рівень осмислення власного життя визначає чітку постановку життєвих цілей та мобілізацію особистості до їх досягнення, визнання загальної логіки життя, відповідно до переважаючих цінностей. Натомість низький рівень осмисленості життя студентами пов'язаний із їх орієнтацією на мінливі форми активності, думку оточуючих. При цьому, визначено, що студентам коледжів не залежно від рівня осмисленості життя властива виражена цінність спілкування з оточуючими.

При цьому, проблема ціннісно-сміслових орієнтацій студентів коледжів технічних спеціальностей не є остаточно розробленою і потребує подальшого вивчення. Зокрема, предметом подальших наукових досліджень автора виступають особливості структурування життєвих смислів студентами та означення механізмів формування ціннісно-сміслових орієнтацій молоді в процесі професійної підготовки.

Література

1. Гоголь Н.В. Взаимосвязь ценностей и изменений личностных качеств студентов колледжа / Н.В. Гоголь // Известия Самарского научного центра Российской Академии наук. – 2015. – Т.17. – № 1. – С.79–83.

2. Картель Т.М. Професійне становлення інженерів-будівельників у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу автореф. дис... канд. психол. наук: 13.00.04 – «теорія і методика професійної освіти» / Т.М. Картель. – Одеса, 2009. – 26 с.

3. Набиулina Н.Г. Диагностика ценностных ориентаций студентов средних специальных учебных заведений / Н.Г. Набиулina. – Уфа, 2003. – 60 с.

4. Недајвовов В.Н. Профессиональное самоопределение в моделях жизненного проектирования студентов технических колледжей: автореф. дис... канд. социол. наук: 22.00.04. «Социальная структура, социальные институты и процессы» / В.Н. Недајвовов. – Новочеркасск, 2005. – 23 с.

5. Радчук Г.К. Психологічні засади професійного аксіогенезу особистості / Г.К. Радчук // Психологія особистості. – 2012. – №1. – С. 138–150.

Literatura

1. Gogol N.V. Vzaimosvjaz cennostej i izmenenij lichnostnyh kachestv studentov kolledzha / N.V. Gogol // Izvestija Samarskogo nauchnogo centra Rossijskoj Akademii nauk. – 2015. – T.17. – № 1. – S.79–83.

2. Kartel T.M. Profesijne stanovlennja inzheneriv-budivel'nikiv u navchal'no-vihovnomu procesi vishhogo navchal'nogo zakladu avtoref. dis... kand. psihol. nauk: 13.00.04 – «teorija i metodika profesijnoi osviti» / T.M. Kartel. – Odesa, 2009. – 26 s.

3. Nabiulina N.G. Diagnostika cennostnyh orientacij studentov srednih special'nyh uchebnyh zavedenij / N.G. Nabiulina. – Ufa, 2003. – 60 s.

4. Nedajvozov V.N. Professional'noe samoopredelenie v modeljah zhiznennogo proektirovanija studentov tehničeskikh kolledzhej: avtoref. dis... kand. sociol. nauk: 22.00.04. «Social'naja struktura, social'nye instituty i processy» / V.N. Nedajvozov. – Novočerkassk, 2005. – 23 s.

5. Radchuk G.K. Psihologični zasadi profesijnogo aksiogenezu osobistosti / G.K. Radchuk // Psihologija osobistosti. – 2012. – №1. – S. 138–150.